

**Науковий доробок член-кореспондента
НАН України О.М. Маринича в
геоморфологічну школу академіка
АН УРСР В.Г. Бондарчука**

Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини,
м. Умань

Анотація. У статті висвітлено основні наукові напрацювання доктора географічних наук, член-кореспондента НАН України, професора Олександра Мефодійовича Маринича в одному з напрямів географічної науки - геоморфології. Акцентується увага читача на наукових напрацюваннях у відтворення мобілістичних поглядів на землебудову науковою спільнотою.

Ключові слова: О. М. Маринич, геоморфологія, мобілізм, В. Г. Бондарчук.

Вступ

Вчені зі світовим ім'ям В. І. Вернадський, М. І. Вавилов та ін. неодноразово наголошували на вивченні історії науки. Для того, щоб зробити щось нове в науці, нам дав слушну пораду акад. В. І. Вернадський, який започаткував «історію науки», як окремий науковий напрям. Нині цьому питанню приділяють значну увагу в науково-дослідному Інституті Відділення інформатики НАН України Центрі досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки імені Г. М. Доброва НАН України і окремі відомі в Україні вчені, такі як В. І. Онопрієнко, В. С. Крисаченко та інші дослідники.

Постановка проблеми. Олександр Мефодійович Маринич – постать добре відома в Україні та за її межами, дослідник якому заслужену славу принесли його наукові здобутки в географії. На нашу думку, одна грань діяльності О. М. Маринича лишилася поза увагою дослідження істориками науки – наукові напрацювання, які вплинули на відродження мобілістичного сприйняття землебудови науковою спільнотою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Наукова та науково-педагогічна діяльність вченого в різних напрямках географічної науки доктора географічних наук, член-кореспондента НАН України, професора О. М. Маринича неодноразово висвітлювалась у ЗМІ та наукових виданнях [1 – 3; 5 та ін.].

Постановка завдання. Ми не ставимо собі за мету дати детальну довідку про життя і науково-педагогічну творчість та громадську роботу член-кореспондента НАН України Олександра Мефодійовича Маринича, бо це надто важлива справа, це мусить бути окреме наукове дослідження. Тому, ми в науковій праці ставимо завдання - на історичному зрізі основних біобібліографічних віх Олександра Мефодійовича прослідкувати його внесок у відновлення мобілістичного сприйняття землебудови в світі та УРСР (Україні). Ми сконцентруємо увагу читача на ключових моментах творчості і наукових напрацюваннях, які принесли заслужену славу вченому в цьому напрямі його науково-дослідницької роботи.

Викладення основного матеріалу

Розвиток української геоморфологічної школи в АН УРСР (НАН України) пов'язаний з ім'ям академіка АН УРСР Володимира Гавриловича Бондарчука та його учнями, серед яких член-кореспондент НАН України О. М. Маринич займає одне з яскравих місць.

Олександр Мефодійович Маринич – відомий в Україні та близькому і далекому зарубіжжі вчений географ-геоморфолог, дослідник природи України. Доктор географічних наук (1961), професор (1962), член-кореспондент АН УРСР (1969) (НАН України, 1992), завідувач кафедри фізичної географії (1956 - 1971), декан географічного факультету (1956

– 1968), проректором з навчальної роботи Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (1968 – 1971), Міністр освіти УРСР (1971 – 1979), лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (1993) [2 – 3; 5].

О. М. Маринич один із засновників і продовжувачів, які розвивали наукову геоморфологічну школу акад. АН УРСР В. Г. Бондарчука.

Для того, щоб добре зрозуміти і усвідомити науково-дослідницький шлях вченого, нам потрібно здійснити короткий історичний зріз тих наукових поглядів на землебудову, які панували в той час у науковій спільноті.

На зламі ХІХ – ХХ ст. «виходить на арену» вчення про геосинклінали і платформи. Воно базується на контракційних поглядах вчених, які з позицій фіксизму тлумачить розвиток природи Землі до початку 60-х років ХХ ст. [4].

На противагу таким поглядам дослідників на землебудову В. Г. Бондарчук створює новий теоретичний напрям у геологічній науці – тектоорогенію та вчення про тектоносферу. Основні

положення своєї теорії про єдиний процес розвитку структури та рельєфу Землі він обґрунтував і розвинув у наукових працях: «Тектоорогенія» (1946 р.), «Основи тектоорогенії» (1961 р.), «Структура земної кори» (1962 р.), «Рух і структура тектоносфери» (1970), «Нариси з регіональної тектоорогенії» (1972 р.). Володимир Гаврилович у цих фундаментальних працях висвітлив проблеми планетарної геоморфології, описав розподіл материків і океанів, космогенний рельєф, структурно-геоморфологічні утворення материкової земної кори, тектогенез і гороутворення на всіх материках. Цим він вносить свою «лепту» у відродження мобілістичних поглядів на землебудову [4].

В. Г. Бондарчук розпочинає перевірку своїх теоретичних напрацювань через дослідження різних регіонів УРСР і підготовку кадрів вищої кваліфікації.

Цей сценарій розвитку подій, ще навчаючись в аспірантурі Київського університету під керівництвом проф. В. Г. Бондарчука, О. М. Маринич реалізує цю ідей свого вчителя та захищає дисертацію на тему: «Геоморфологія Подільського Придністров'я» (1948) на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук. В цій науковій праці з позиції тектоорогенічної концепції Олександр Мефодійович детально висвітлив питання впливу активної тектоніки на рельєф одного з найскладніших регіонів України.

Далі, розглядаючи коротко хронологію подій, наголосимо, що після публікацій В. Г. Бондарчука (1946 та ін.) та захисту кандидатської дисертації О. М. Маринича (1948), американські вчені геолог Г. Хесс та геофізик Р. Дітц, висунули гіпотезу спредінгу (1962). Цю гіпотезу (розсування) підтвердили в своїх наукових працях англійські геофізики Ф. Вайн і Д. Метьюз, які вивчали смугасті магнітні аномалії вздовж осей серединно-океанічних хребтів. Згодом канадський геофізик Д. Уілсон (1965) виділяє трансформні розломи, а потім висловлює думку, що літосфера поділена на низку жорстких плит і розвиває наукову ідею В. Г. Бондарчука (єдиний процес розвитку структури та рельєфу Землі) стверджуючи, що всі геологічно активні зони – рифти, океанічні жолоби, молоді гірські системи – взаємопов'язані [4].

Зазначимо, що Олександр Мефодійович Маринич не кабінетний вчений, а зятятий експедиціонер. Він багато років брав активну участь у польових експедиційних дослідженнях Поділля, Полісся, Придніпров'я, Лісостепової і Степової зон України, Криму і Українських Карпат.

На основі результатів детальних польових та інших наукових досліджень Полісся, О. М. Маринич накопичив об'ємний фактичний матеріал. Це дало йому змогу підготувати і у 1961 р. захистити в Московському державному університеті ім. М. В. Ломоносова докторську дисертацію на тему: «Геоморфологія Південного Полісся», де він по-новому розкрив походження Полісся. Ця його дисертаційна робота була в 1963 р. була видана як монографія [2 – 3; 5].

Нині геоморфологічні школи активно розвиваються і плідно діють у наукових центрах нашої держави: Києві, Львові, Харкові, Дніпропетровську, Івано-Франківську, Чернівцях, Луцьку. На сьогодні геоморфологічна школа в Україні має 9 розгалужень, до розбудови трьох її наукових напрямів приклав руку О. М. Маринич, а саме: 1) морфоскульптурні та неотектонічні дослідження; 2) дослідження ярусності рельєфу та циклічності геоморфогенезу; 3) регіональна геоморфологія.

Чл.-кор. НАН України Олександр Мефодійович Маринич є автором і співавтором понад 300 праць і серед них - монографії, підручники і навчальні посібники, статті і т. п.

Серед основних публікацій, які стосуються геоморфологічних досліджень вченого є: «Геологія. Походження материків і океанів. Університет на дому» (1950), «Українське Полісся» (1962), «Геоморфологія Южного Полесся» (1963), «Физико-географическое районирование Украинской ССР» (1968), «Украина. Общий обзор. Районы». Два томи. (1969), «Украина и Молдавия», «Фізична географія Української РСР» (1982), «Ландшафты и физико-географическое районирование. Природа Украинской ССР» (1985), «Конструктивно-географические основы рационального природопользования в Украинской ССР», том «Киевское Приднепровье» (1988), том «Теоретические и методические исследования» (1990), «Стаціонарні географічні і геохімічні дослідження ландшафтів Київського Полісся» (1994), «Україна. Ландшафти» карта масштабу 1:1000000 (1997) та ін. [2 – 3; 5].

Чл.-кор. НАН України О. М. Маринич є одним із ініціаторів видання та відповідальний редактор і співавтор тритомної «Географічної енциклопедії України» (1989-1993).

Впродовж майже тридцяти років О.М. Маринич очолював спеціалізовану раду (нині при Інституті географії НАН України) з присудження наукових ступенів докторів та кандидатів географічних наук за спеціальністю «фізична географія, геофізика та геохімія ландшафтів», у якій за цей час одержали путівку в життя більше 130 тепер добре знаних вчених-географів, включаючи 34 доктори географічних наук. Безпосередньо під керівництвом та за науковим консультуванням О. М. Маринича науковцями підготовлено 35 кандидатських та 8 докторських дисертацій. Він був опонентом на захисті дисертацій багатьох тепер широко відомими географами України, Росії, Білорусі, В'єтнаму та інших держав, надавав конкретну допомогу кожному, хто звертався до нього.

Коло наукових інтересів дослідника широке, крім геоморфології він активно розбудовував напрями фізичної географії, ландшафтознавства та історії географічної науки, а також на базі його напрацювань сформувалася наукова школа в галузі ландшафтознавства і регіонального природокористування.

Науково-дослідницька робота О. М. Маринича не пройшла не поміченою з боку держави та НАН України. За особисті наукові досягнення в науковій діяльності та бойові заслуги Олександра Мефодійовича відзначено високими нагородами - за цикл робіт «Географічні основи природокористування в Україні» разом із співавторами в 1993 р. йому присуджена Державна премія України в галузі науки і техніки, орден Князя Ярослава Мудрого (V ступеня), два ордени Червоного Прапора, ордени Вітчизняної війни (II ступеня), «За мужність» (III ступеня), почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України», медалями «За бойові заслуги», «За оборону Києва», «За Победу над Германией», «За трудовое отличие», іншими медалями (всього 24), включаючи іноземні. Він також нагороджений медаллю імені В. О. Сухомлинського.

Висновки

Викладене дає підставу зробити низку висновків:

1. Геоморфологічна школа акад. АН УРСР В. Г. Бондарчука, до витоків якої причетний і О. М. Маринич підштовхувала наукову спільноту вчених-природників і сприяла до мобілістичного сприйняття землебудови.

2. Наукові напрацювання Олександра Мефодійовича Маринича дають підставу вважати, що він займає гідне місце серед провідних фахівців у галузі географічної науки в Україні та за її межами.

3. Ім'я Олександра Мефодійовича Маринича вписане «золотими» літерами на сторінки книги «Історія географії в Україні».

Література

1. Лікарчук І. Л. Міністри освіти України: В 2-х т. — Т. 2. (1943 - 2007 рр.) / Лікарчук І. Л. - К.: Видавець Ешке О. М., 2010. – С. 295 – 342.
2. Маринич Олександр Мефодійович (довідка): Національна академія наук України: (Член-кореспонденти - Персональний склад член-кореспондентів з 1918 року) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт НАН України - 2008. - Режим доступу до сайту: <http://www.nas.gov.ua/Person/M/Documents/MarynychOM.pdf>
3. Маринич Олександр Мефодійович: Вільна енциклопедія Вікіпедія [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Вікіпедії - 2013. - Режим доступу до сайту: http://uk.wikipedia.org/wiki/Маринич_Олександр_Мефодійович
4. Половка С. Г. Сто морських геологів України / Сергій Григорович Половка. – Київ - Умань: «Візаві», 2007. - С. 43 - 46.
5. Руденко Л. Г. До 90-річчя від дня народження О.М. Маринича / Руденко Л. Г., Шищенко П. Г., Бортник С. Ю., Олещенко В.І., Палієнко В.П. // Український географічний журнал. – 2010. - № 3. – С. 3 – 5.
6. Хомизури Г. П. Развитие понятия «Геосинклиналь» / Хомизури Г. П. – М.: «Наука», 1976. - 236 с. - (Очерки по истории геологических знаний).

Анотація. Е.А. Половка *Научный доработок член-кореспондента НАН Украины А. М. Маринича в геоморфологическую школу академика ан УССР В. Г. Бондарчука.* В статье освещены основные научные наработки доктора географических наук, член-кореспондента НАН Украины, профессора Александра Мифодиевича Маринича в одном из направлений географической науки – геоморфологии. Акцентируется внимание читателя на научных наработках на возрождении мобилистических взглядов на землеустройство научным обществом.

Ключевые слова: А. М. Маринич, геоморфология, мобилизм, В. Г. Бондарчук.

Abstract. E.A. Polovka *Scientific improvements member correspondent NAS Ukraine A.M. Marynychа geomorphology by academician AN USSR V.G. Bondarchuk.* The article highlights the major scientific achievements of Doctor of Geographical Sciences, corresponding member of National Academy of Sciences of Ukraine, Professor Alexander Mifodievicha Marinich in one of the areas of geography - geomorphology. Call attention to scientific developments on reviving mobilisticheskikh views on land management research community.

Keywords: A. M. Marinich, geomorphology, mobilizm, V. G. Bondarchuk.

Поступила в редакцию 01.12.2012.